

V. GRINAVECKIS

KAI KURIOS ŽEMAIČIŲ DŪNININKŲ DŪRINIŲ YPATYBĖS

Įvadinės pastabos

Šiame straipsnyje apžvelgiamos žemaičių dūnininkų dūrinių (sudurtinių žodžių)¹ darybinės ir fonetinės (kirčiavimo, garsų pakitimų dėmenų sandūroje) ypatybės, nes tais dalykais dūnininkų dūriniai daugiausia skiriasi nuo bendrinės kalbos atitikmenų. Dūnininkų dūrinių semantinės ypatybės bemaž visai sutampa su bendrinės kalbos atitikmenų ypatybėmis, todėl šiame straipsnyje jos visai neliečiamos. Kai kurios dūnininkų dūrinių darybinės, kirčiavimo ir kitos ypatybės čia lyginamos su dūnininkų tarmės atitinkamomis ypatybėmis.

Šiame straipsnyje daugiausia dėmesio kreipiamą į tarminių dūrinių jungiamuosius balsius, jų galūnes, kirčiavimą ir garsų pakitimus dėmenų sandūroje, nes tose srityse dūnininkų dūriniai turi šiai tarmei būdingų savitumų. Liečiamos ir kai kurių dvišaknių vietovardžių ypatybės. Tačiau vietovardžių daryba jungiama ne į apeliatyvų, o į toponimikos darybinę sistemą.

Jungiamieji balsiai

Z. Zinkevičius teisingai yra pastebėjęs, kad žemaičių dūriniai dažniausiai sudaromi be jungiamųjų balsių². Gana dažnai dūrinio pirmojo dėmens šaknis (kamenas) dūnininkų tarmėje yra išlikęs be pakitimų, tik netekęs kamiengalio, pvz.: *apželtkōjis*, -ē³, *baltgalvis*, -ė, *baltkėlnis*, *baltmaūgis*, -ė, *bāltmiškis*, *bitkrėslis* 'bitkrėslė', *briedgauris* 'briedgaurė', *būlbkasis*; *daūžvietė*, *driblentė*, *drūktgalis* 'drūtgalis', *dūonjėdis* 'toks juodas vabalas, mėgstantis duoną', *dūonriekis* (*peilis*), *dvilinkliežūvis*, -ė, *ekėtvilkos*, *eršketrōžė*, *gūvnagis*, *gūdvobelė*, *jūodalksnis*, *Juodaūšė* 'karvės su juodomis ausimis vardas', *jūodbėris*, -ė, *juokdarūs*, -ė, *kanāplešis*, *karklavijis* 'karklavijas', *kāspinās*, *katpėdikė* 'katpėdėlė', *kātuogė* 'tokia darže auganti žolė

¹ Dūrinio terminas sudurtiniams žodžiams vadinti paskelbtas šiuose darbuose: Jakaitienė E., Laigonaitė A., Paulauskienė A. Lietuvių kalbos morfologija. — V., 1976, p. 15; Urbutis V. Žodžių darybos teorija. — V., 1978, p. 39 ir kt.

² Zinkevičius Z. Lietuvių dialektologija. — V., 1966, p. 134—135.

³ Tarmės pavyzdžiai šiame straipsnyje paprastai pateikiami transponuoti į bendrinę kalbą.

Aprašant garsų pakitimus dūrinių dėmenų sandūroje, neliečiamas priebalsių supanašėjimas duslumu ar skardumu.

su juodomis uogomis', *Kepalùškalnis* 'Šilalės raj. Šiaūduvos k. kalnelis', *keturkõjis*, -è, *kirmgraužà*, *kopūstlapis*, *krýžkelè*, *kùrmrausis*, *ledžingà* 'pačiūža', *mėdpadžiai*, *lýgmalinis*, *meisėdis* 'nepasninko laikas, kai valgoma mėsa', *mėlenžiėdis*, -è, *medkõtis* (*peilis*), *mētūgè*, *milveris* (<*milveris*), *minkštikiaūšis*, *mirštgyvis*, -è, *mólduobè*, *nedėldienis* 'sekmadienis', *niėkniekis*, *nusmùktkelnis*, *pabáltakis*, -è, *Palšmařgè*, *pėčšluostè*, *pečšluostys* 'kaminkrėtys', *pikdagis*, *piktšašis*, *plóngalis*, *prýšprýšais*, *pùplaiškis*, *pùsdienis*, *pùsgyvis*, -è, *pùskilometris*, *pùsmarškonis*, -è, *pùsplikis*, -è, *pùspūris*, *pùsvaikis* 'pusbernis', *rañktūris* 'plūgo rankena', *raštgalys*, *sałdrūgštis*, -è, *saūsgynslè* 'sausgyslè', *skánskonis*, *skařmalas*, *sniėglaša*, *stógdengis*, *stórgalis*, *sūrmaišelis*, *šáłtmètè*, *šienveržė* (*kartis*), *šienpjovys*, *širdgèla*, *šlāpdriba*, *šónkaulis*, *šviėškarklis*, *šviežrūgiukas* (*pienas*), *tarpangė*, *tařpdantis*, *tarpvartė*, *straūklapis* 'traukžolè', *tuštvidūris*, -è, *úkvaizdžiai*, *varlózgalvis*, *veřšputrè*, *vienkiñkis* (*vežimas*), *vienlinkas*, -a, *vienrañkis*, -è, *vilkdalgis*, *vištakiai*, *vištgaidis*, *vištkojis* 'tokia pelkėse auganti žolė su valgomomis raudonų bei geltonų uogų kekėmis', *vórtinglis* 'vortinklis', *votkotys* 'botkotis', *zuikmiegis*, *zuikvanagis*, *žalkulai*, *žvāktaukiai*, *žvyrduobè* ir kt.

Tačiau pasitaiko nemaža atvejų, kai dūrinio pirmasis dėmuo daugiau ar mažiau yra pakitęs. Tuos pakitimus lemia kelios sąlygos. Visų pirma kartais išnyksta koks nors priebalsis, norint išvengti sunkiai ištariamoms priebalsių grupės dėmenų sandūroje, pvz.: *Balnugārè* (<*baltnugārè*) 'karvės su balta nugara vardas', *blaūzkaulis* (<*blaūzdkaulis*), *kāskelis* (<*kāstkelis*), *kiaūpienè* (<*kiaūlpienè*), *kiřkotis* (<*kiřvkotis*), *kiřpentè* (<*kiřvpentè*), *kógalviai* (<*kójgalviai*), *kraugerys* (<*kraujgerys*), *miršgyvis* (<*mirštgyvis*), *smáigalis* (<*smáilgalis*), *Smiřpelkè* (<*Smiřdpelkè* 'Šilalės raj. Šiauduvos k. pelkė'), *vėpūtinis* (<*vėjpūtinis*). Taip pat priebalsis išnyksta, kai dėmenų sandūroje susiduria du tokie pat arba besiskiriantys tik skardumu priebalsiai, pvz.: *aštuonỹtis* (<*aštuonnỹtis*), *kerplėšà* (<*kerpplėšà*), *Keršlaūnè* (<*kerššlaūnè*) 'karvės vardas', *ketūražè* (<*ketūrražè*), *ketviřdalis* (*ketviřtdalis*), *mengývas* (<*menkgývas*), *pikdagis* (<*piktdagis*); *plaugauriai* (<*plaukgauriai*), *Puodžiuvys* (pavardė iš *Puoddžiuvys*), *pūžalis* (<*pūszalis*), *vištupis* (<*vištupis*), *žiemitys* (<*ziemmitys*), *žvāgalis* (<*žvākgalis*) ir kt.; kai atsiduria *n* prieš lūpinius priebalsius, tai jis virsta į *m* (kuris su priekyje einančiu *m* paprastai susilieja į vieną garsą), pvz.: *aviñvagus* (<*aviñvagus*), *dúomaišis* (<*dúonmaišis*), *garbanplaūkis* (<*garbanplaūkis*), *geltomplaūkis* (<*geltonplaūkis*), *mėlemařgis* (<*mėlenmařgis*), *raudomviřšis* (<*raudonviřšis*), *šiemveržė* (<*šienveržė*), *šienpjovys* (<*šienpjovys*), *šlýmolis* (<*šlýmolis*) ir kt. (Pavyzdžiai iš Laūkuvos.) Iš reto kalbant arba kalbant pabrėžiamai, minėtuose pavyzdžiuose priebalsis *n* neišnyksta ir išlaiko savo spalvą. Išimtį sudaro atvejis, kai *n* stovi prieš *m*. Šiuo atveju *n* netiriamas visais atvejais.

Neaišku, koks yra pirmasis dėmuo Šilalės raj. Biliónių k. kalno vardo *Švėtkalnis* (tarm. *Švietkálnes*) – *švėt-* ar *švėd-*. Oficialiai šis kalnas vadinamas *Švėdkalniu*,

bet gyvoji tarmės vartosena tokios formos nepatvirtina. Galimas daiktas, kad šio vardo pirmąjį dėmenį sudaro *švêt-*, plg. *Švėtė, Švėtėlė, Švėtimai* (Žagarės apyl. upės)⁴. Dėl priegaidės pasikeitimo (*Švêt-* : *Švėtkalnis*) plg. laukuviškių *piėtai* ‘pietūs’ ir *pietryčiai*. Tačiau gali būti ir šaknis *švėd-*, kuri būtų sietina su švedų tautovardžiu. Dėl šaknies balsio *é* plg. žemaičių dūnininkų vartojamą šios tautos pavadinimą *žvė-dai* (*žvêc gi vên už jûrà ~ žvėdas gyvėna už jûrai* Klaipėdos raj. Kaŕklės k.).

Jungiamieji balsiai dūnininkų dūrinuose vartojami gana retai. Be to, ne visi vienodai dažnai. Pats įprasčiausias jungiamasis balsis yra *a*, retesni *o, é, i, y*. Šiaurės vakarų dūnininkai jungiamųjų balsių *ia, u, ū* visai neturi.

Šiaurės vakarų dūnininkų jungiamasis balsis *a* vartojamas: 1) kai dūrinio pirmasis dėmuo yra *a* kamieno, pvz.: *Gandrākalnis* ‘Šilalės raj. Šiaūduvos k. kalnas’, *gandrālizdis, lināmynis, mėšlāvežis, penktādalis; purvāžolė* ‘plukė geltonžiedė’, *savanaūdis, šiaudadūšis, šimtakōjis* ‘toks vabalas su daug kojų’, *šimtažiēdis* ‘tokia darželio gėlė su daug rausvų žiedų’ ir kt.; 2) kai dūrinio pirmasis dėmuo yra *ia* kamieno, pvz.: *arklādantis, arklāganis, grēblādantis, grēblākotis, kirvākotis* (šalia *kiŕkotis*), *peilākotis* ir kt.; 3) kai dūrinio pirmasis dėmuo yra *o* kamieno, pvz.: *bambātrynis* ‘niek. šokiai, vakarėlis’, *burnāprausis (muīlas), galvāsukis* ‘galvosūkis’, *girnākūlis* ‘girnų akmuo’, *vožkaviļnė* (avis) ir kt.; 4) kai dūrinio pirmasis dėmuo yra *é* kamieno, pvz.: *Bruknākalnis* ‘Šiaūduvos k. kalnelis Diėvyčio miške’, *bulbākasis* (: *bulbė*, šalia *būlbkasis*), *bulbāskutis, -ė, eglāšakis, karvāmilžis, -ė, kiaulāšeris, -ė* ir kt.; 5) kai dūrinio pirmasis dėmuo yra *i* kamieno, pvz.: *ugnākuras, ugnāvietė* ir kt.

Jungiamasis balsis *o* šioje tarmėje vartojamas: 1) kai dūrinio pirmasis dėmuo yra *o* kamieno, pvz.: *bandōdaržis, bandōtakis, dienōvydis, galvōviršis, sienōtarpis, šikšnōsparnis, žiemōspirgis* ir kt.; 2) kai dūrinio pirmasis dėmuo yra kitų kamienų, pvz.: *šilōvarnis* (: *šilas*), *musōmeris* (: *mūsė*) ‘musmirė’, *naktōpietis* (: *naktis*) ir kt. Jungiamasis balsis *é* paprastai vartojamas tuo atveju, kai pirmasis dūrinio dėmuo yra *é* kamieno, pvz.: *églēšakis* (šalia dažnesnio *eglāšakis*), *lapēlaižis* ‘toks grybas, voveraitė’, *saulēgrąža, saulēkaitis, saulēleidis, saulētekis, seilēgeris* ‘seilėtekis’ ir kt. Rastas tik vienas dūrinys, kurio jungiamasis balsis *é* yra tokiu atveju, kai pirmasis dėmuo yra ne *é* kamieno. Tai retai vartojamas *avēkailis* (: *avis*). Jungiamasis balsis *i* vartojamas tik keliuose dūrinuose. Jų pirmasis dėmuo yra *i* kamieno, pvz.: *akiplēša, avikailis* (šalia retesnio *avēkailis*), *avikirpės* (žirklės), *aviklaikis* ‘avidvakas’, *naktibalda* ir kt. Be to, jungiamasis balsis *i* vartojamas dūrinuose, kurių pirmasis dėmuo yra *dvi-, tri-*, pvz.: *dvigūbas (dviģuobas?), dvikēkis (riešutas), dvikiñkis (vežimas), dviliñkė* ‘užvalkalas antklodei’, *dvirāžė (šākė), dvišakas, -a, dvitrỹnis, trigūbas (trigūobas?), trilinkas* ir kt.

⁴ UEV, p. 170.

Keli dūriniai turi jungiamąjį balsį *y*, pvz.: *akýbrokštas*, *akýmirksnis*, *akýmoju* (: *akis*), *darbýlaikas* (: *dárbas*) ‘darbymetis’.

Jungiamasis balsis *io* šiaurės vakarų dūnininkų vartojamas tiktai skaitvardžiuose *penkióleka* – *devynióleka* ir dūrinyje *šiómetinis*. Kitais atvejais šio jungiamojo balsio nerasta.

Reikia pasakyti, kad skaitvardis *vieniúoleka* laukuviškių dūnininkų vartojamas su minkštuoju *n*. Turbūt minkštinama pagal *penkióleka* – *devynióleka* analogiją. Tačiau *keturóleka* čia tariama tik su kietuoju *r*. Kietumas aiškintinas tuo, kad šiaurės vakarų dūnininkai žodžio kamiene visai neturi minkštojo *r* prieš užpakalinės eilės balsius, jis šiuo atveju tariamas tik kietai⁵.

Atskirai reikia kalbėti apie įvardį *viskas*, kurio dėmenys laukuviškių žemaičių ne visuose linksniuose yra vienodai suaugę. Šio įvardžio vardininkas, naudininkas ir galininkas čia turi pirmąjį dėmenį *vis-* (*vėškas*, *vėškâm*, *vėškôn*), o kilmininko ir įnagininko pirmasis dėmuo yra *visa-* (*vėsakúo* ~ *visako*, *vėsakú* ~ *visakuo*).

Laukuviškiai įvardžio *šis*, *ši* neturi. Jį atstoja *tàs* arba *šitai* *tàs*. Tačiau su šiuo įvardžiu sudaryti suprieveiksmėję galininkai *ši·nrî·kmete* ~ *širykmeti* ‘širyt’, *ši·mvã·kara* ~ *šivãkara* ‘šivãkar’.

Pietryčių dūnininkai jungiamuosius balsius vartoja (arba jų visai nevartoja) panašiai kaip ir šiaurės vakarų dūnininkai. Tačiau esama ir skirtumų. Būtent skirtingai nuo šiaurės vakarų dūnininkų čia vartojamas ir jungiamasis balsis *ia*. Jis vartojamas: 1) kai dūrinio pirmasis dėmuo yra *ia* kamieno, pvz.: *arkliadañtis*, *-è*, *grèbliãdantis*, *grèbliãkotis*, *peiliãkotis*, bet *kirvãkotis* (Tauragės raj. Dárgaičių k.); 2) kai dūrinio pirmasis dėmuo yra *è* kamieno, pvz.: *egliãšakis*, *karviãmilžis*, *-è*, *kiauliãšeris*, *-è* (Dárgaičių k.); 3) kai dūrinio pirmasis dėmuo yra *i* kamieno, pvz.: *ugniãkuras*, *ugniãvietè* ir kt. (Dárgaičių k.).

Dūnininkų jungiamųjų balsių vartojimas yra daug kuo panašus į šiaurės vakarų dūnininkų. Tačiau kai kuriose vietose paskiruose dūrinuose vartojamas jungiamasis balsis *ia* (*ugniãkuras*, *ugniãvietè* Kretingės raj. Baublių k., Salantaĩ; *arkliadañtis*, *-è* Kretingės raj. Barzdžių k. ir kt.). Betgi kai kur jungiamojo balsio *ia* neužfiksuota (Alsėdziai, Kuliaĩ, Klaĩpėdos raj. Pikeikių k. ir kitur).

Dūrinių galūnės

Iš įvairesnių galūnių minėtina šiaurės vakarų dūnininkų bendrosios giminės (abiejų giminių) dūrinių galūnė *-a*, kurią turi visa jų grupė, pvz.: *buknosà*, *ilgnosà*, *kumpnosà*, *miẽtmuša* ‘tinginys, kurį reikia visą laiką raginti, kad dirbtų’, *niẽktauza*, *pasalkandà*, *šunširdà* ‘beširdis, *-è*’, *trumpnosà* ir kt. (Laũkuva).

⁵ Grinaveckis V. Žemaičių tarmių istorija. – V., 1973, p. 313.

Kai kurių dūrinių yra išlaikytas antrojo dėmens *a* kamienas (galūnė *-as*), pvz.: *darbýlaikas*, *þuodmargas*, *-a*, *menkgývas*, *-à*, *numsařgas*, *šémargas*, *-a* (Laūkuva). Tokio žodžio, kaip *menkgývas*, *-à*, daryba yra leksinė sintaksinė ir tikrajai dūrinių darybai, V. Urbučio teigimu, nepriklauso, nes yra sudaryta ne pagal kalboje veikiančius dūrinių darybos tipus, o per ilgesnį laiką individualiai atsiradęs, suaugus atitinkamiems dažniau vartotiems pasakymų komponentams⁶.

Yra nemaža žemaičių dūrinių, reiškiančių veikėją, kurie vietoj bendrinės kalbos galūnės *-ys* turi galūnę *-is*, pvz.: *akmeňskaldis*, *stógdengis*; *barzdāskutis* ‘barzdas-kutys’, *bulbākasis* ‘bulviakasys’, *bulbāskutis* ‘kas skuta bulves’, *karvāmilžis* ‘melžėjas’, *kiaulāšeris* ‘kiauliašerys’, *mėšlāvežis* ‘mėšlavežys’, *piktādaris* ‘piktadarys’ ir kt. (Laūkuva).

Kirčiavimo ypatybės

Tais atvejais, kai dūriniai sudaromi be jungiamųjų balsių, pirmojo dėmens gale susidaro antrinių mišriųjų dvigarsių. Tokie kirčiuoti antriniai dvigarsiai žemaičių dūnininkų tarmėje paprastai turi tvirtagalę priegaidę, pvz.: *akmeňskaldis*, *aviňgalvis*, *aviňvagis*, *kišeňvagis*, *meškeřkotis*, *nugařkaulis*, *subiňvaža* (prv. — *kāp ōnc važ'ūs*, *a sōbēnvaža* — *natōr nie ārkļe*, *nie rāto*), *šilbaravykis*, *šuňbajoris*, *šuňdaktaris*, *šuňkelis*, *šuňmazgis* ir kt. (Laūkuva). Taip kirčiuoja ir didžioji dalis pietryčių dūnininkų. Tokio kirčiavimo pavyzdžių esama ir kitose tarmėse, pvz.: *aviňgalvis* (Pagiriaĩ, Kėdāinių raj.), *meškeřkotis* (Viekšniaĩ), *nugařkaulis* (Žarėnai, Telšių raj.), *nugařtarpis* (Šātės), *šuňkelis* (Plūngė, Skuōdas), *šuňmazgis* (Skuōdas) ir kt. F. Kursaitis savo žodyne pateikia *nugařkaulis* (su tvirtagale priegaide), bet *šūngrybis*, *šūnjoda*, *šūnlaiškiai* (su tvirtaprade priegaide)⁷. Laukuviškiai iš bendrinės kalbos gautą dūrinį *geležiňkelis* taria su tvirtagale priegaide. (Plg. bendrinės kalbos *geležinkelis*. Tarmėje ši bendrinės kalbos žodį paprastai atstoja *gelžkelis*.) Tačiau visiško priegaidės apibendrinimo ir dūnininkų tarmėje šiuo atveju nėra. Pasitaiko vienas kitas dūrinys ir su tvirtaprade priegaide, pvz.: *ketūrgūbas* (*ketūrguobas*), *pastūrgalis*, *pastūrlakos* ‘pasturlakai’, *vidūrdienis*, *vidūrnaktis*, *vidūrziemis* (Laūkuva).

V. Vitkausko „Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodyne“ (V., 1976) daugumas minėtos darybos dūrinių kirčiuojama su tvirtaprade priegaide, pvz.: *aviňgalvis*, *avinkailis*, *avinvagis* (p. 38), *subiňgalis*, *subiňlaiža*, *subiňpolkė*, *subiňšluostis*, *subiňtauza*, *subiňvaža* (p. 350), *šūndvaris* (p. 382) ir kt., bet *meškeřkotis* (p. 196), *nugařkaulis* (p. 221). Tai rodo, kad šioms pakraštinėms dūnininkų šnektoms jau labiau būdinga gretimų aukštaičių tarmės kalbamojo atvejo tvirtapradė priegaidė.

⁶ Urbutis V. Žodžių darybos teorija, p. 295.

⁷ Kurschat F. Littauisch-deutsches Wörterbuch. — Halle, 1883, p. 277, 441.

Kai dėl galūnės trumpėjimo susidaro antrinis dvigarsis (*a, e, i, u+l, m, n, r, v*), tai visų žemaičių tokiu atveju tariama laužtinė (pietryčių dūnininkų – tvirtapradė) priegaidė, o dūrinių pirmajame sande susidarę antriniai dvigarsiai, kaip matėme, dūnininkų tarmėje dažniausiai turi tvirtagalę (tarm. tęstinę) priegaidę. Plg. *šėls ~ šilas* ir *šėlbaravikės ~ šilbaravykis*.

Dūnininkų ir kai kurių kitų tarmių dūrinių pirmojo dėmens antrinių dvigarsių tvirtagalė priegaidė galima aiškinti tokiu būdu. Seniau šie dūriniai (bent žymi jų dalis) galėjo turėti jungiamuosius balsius, kurie buvo kirčiuoti. Vėliau jungiamieji balsiai buvo panaikinti. Tada kirtis turėjo persikelti į priekyje buvusį skiemenį, o, kaip yra įrodęs K. Jaunius, kad „jeigu dėl kurios nors priežasties vietoj pirminio kirčio atsiranda antrinis žodžio dalyje prieš prigimtinių kirtį, t. y. jeigu atsiranda prieš-kirtinio skiemens kirtis, tai atsidūręs ant ilgo balsio (suprantama, ir dvigarsio. Pastaba mano. – V. G.), jis visada turi tvirtagalę, arba kylančiąją, priegaidę“⁸.

Taigi apibendrinimo būdu žemaičių dūnininkų tarmėje galėjo įsigalėti dūrinių pirmojo dėmens antrinių dvigarsių tvirtagalė priegaidė (**šilābaravykis > šilbaravykis*). Bendrinės kalbos ir daugumos tarmių dūrinių pirmojo dėmens antrinių dvigarsių kirčiavimas nuėjo kitu keliu. Čia buvo apibendrintas tipas su dūrinio pirmojo dėmens kirčiu (*šilabaravykis > šilbaravykis*). Todėl dabar bendrinėje kalboje kirčiuojama: *avīngalvis, avīnvagis, kišėnvagis, nugārkaulis, šilbaravykis, šūngalvis, šūnkelis* ir kt. Galimas daiktas, kad tokio dvejopo tarmių kirčiavimo pavyzdys yra ir miestelio pavadinimas *Gīrkalnis*, kuris netoliese gyvenančių žemaičių dūnininkų ir į vakarus nuo miestelio gyvenančių vakarų aukštaičių tariamas su tvirtagale priegaide, o į rytus ir pietus nuo jo gyvenantieji aukštaičiai taria su tvirtaprade priegaide (*Gīrkalnis*).

J. Sprugio žodyne užfiksuotoje formoje šis vietovardis turi išlaikęs ilgesnį pirmąjį dėmenį *Girta-* (Гиртокольни⁹). Jeigu buvo kirčiuotas jungiamasis balsis, tai šio vietovardžio dabartinio kirčiavimo su tvirtagale priegaide mūsų aiškinimas būtų tikras, t. y. *Gīrkalnis* iš *Girtākalnis*, o *Gīrkalnis* iš *Girtakalnis*.

Galimas dalykas, kad žemaičių tarmėse pirma iškrito nekirčiuoti jungiamieji balsiai, o vėliau – ir kirčiuoti. Taip manyti leidžia ta aplinkybė, kad dabar beveik visi čia išlikę dūrinių jungiamieji balsiai yra kirčiuoti. Išimtytys labai retos.

Dūnininkų prieveiksmio *šīmēt ~ šīmet* dėmenys turbūt yra suaugę į vieną žodį dar tuomet, kai įvardžio *šis* daugiskaitos vardininkas tebebuvo tariamas su akūtime priegaide. Tai rodo dabartinė jo laužtinė priegaidė.

Šilalės raj. Šiaūduvos k. pelkėto pušyno vardas yra *Pušynpelkė* (ne su tvirtaprade, plg. *pušynas*, o su tvirtagale priegaide). Tikriausiai šio vietovardžio pirmasis

⁸ Drotvinas V., Grinaveckis V. Kalbininkas Kazimieras Jaunius. – V., 1970, p. 121.

⁹ Спрогис Я. Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столетия. – В., 1888, p. 76; Būga K. RR, t. 1, p. 422, 497; Skardžius P. LKŽD, p. 442.

dėmuo yra ne *pušýnas*, o *pušýnė*. Dabartiniu metu *pušýnės* vietos tarmėje nėra (vartojama *pušýnas*), bet, matyt, tokia forma yra buvusi, plg. kitus to paties kaimo vietovardžius su priesaga *-ynė*: *Beržýnė*, *Juodalksnýnė*. Tačiau, kodėl laukuviškiai dūrinio *sienõtarpis* jungiamąjį balsį taria su tvirtagale priegaide, lieka neaišku. Daugiau taip kirčiuojamų dūrinių, atrodo, nėra.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЛОЖНЫХ СЛОВ В ЖЕМАЙТСКО-ДУНИНИНСКИХ ГОВОРАХ ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКА

Резюме

В жемайтско-дунининкских говорах сложные слова в большинстве случаев не имеют соединительных гласных. При стыке компонентов часто исчезает и один согласный из создавшейся их группы.

В северо-западных дунининкских говорах чаще всего встречается соединительный гласный *a*, реже — *o*, *io*, *ė*, *i*, *y*. Гласные *ia*, *u*, *ū* в говоре никогда не бывают соединительными.

Если в конце первого компонента сложного слова образуется вторичное дифтонгическое сочетание, то оно в данных говорах, в отличие от литературного языка, под ударением произносится с циркумфлексной интонацией, например: *akmeñskuldis* „каменобоец“, *meškerkotis* „удилище“ и др.

Некоторые сложные слова общего рода в данных говорах обычно имеют окончание *-a*.

В статье объясняется происхождение и развитие упомянутых здесь и других особенностей сложных слов в жемайтско-дунининкских говорах.